

VDE-EUROPALEZING 2006

Het grote Europese gedrang

Hoe Nederland schippert
tussen Europese
schaalvergroting
en nationalistische terugslag

Jos de Beus

Het grote Europese gedrang

Vereniging Democratisch Europa
Comité van Aanbeveling:

H. d'Ancona

D.A. Benschop

P.J.G. Kapteyn

W. Kok

H. May-Weggen

L.J. de Waal

A.H.E.M. Wellink

Jos de Beus

Het grote Europese gedrang
Hoe Nederland schippert tussen
Europese schaalvergroting en
nationalistische terugslag

VDE-EUROPALEZING 2006

VERENIGING DEMOCRATISCH EUROPA
Amsterdam
2006

Deze lezing is uitgesproken op 13 april 2006
in het hoofdgebouw van de
Vrije Universiteit Amsterdam.

VERENIGING DEMOCRATISCH EUROPA

Postbus 11009

1001 GA Amsterdam

(e) info@democratisch-europa.nl

(i) www.democratisch-europa.nl

Bestuursleden 2006:

Paul Kapteyn, voorzitter

Otto Holman, vice-voorzitter

Tinegre Willemsen, secretaris

Tjeerd Hoekstra, penningmeester

Anna van Bodegraven, algemeen bestuurslid

Douwe Buzeman, algemeen bestuurslid

Jan Willem Sap, algemeen bestuurslid

Olivier van der Schroeff, algemeen bestuurslid

Lisa Vermeer, algemeen bestuurslid

© 2006, J.W. de Beus, Amsterdam

Een uitgave van EON Pers Amstelveen

in opdracht van de VERENIGING DEMOCRATISCH EUROPA

ISBN-10: 90 77246 11 8

ISBN-13: 978 90 77246 11 5

Vormgeving: Hans Seijlhouwer, Amstelveen

Drukwerk: Ridderprint, Ridderkerk

Alle rechten voorbehouden / all rights reserved

WOORD VOORAF

Hierbij publiceert de Vereniging Democratisch Europa de tekst van de tweede vDE-Europalezing.¹ Het is haar een eer dat prof. dr. J.W. de Beus deze lezing heeft gehouden. Jos de Beus is hoogleraar politieke theorie aan de Universiteit van Amsterdam en lid van de Commissie Europese Integratie van de Adviesraad Internationale Vraagstukken. Te midden van de Nederlandse publicisten en opinievormers is Jos de Beus een van de weinigen die reeds ver voor het raadplegend referendum van 1 juni 2005 aandacht vroeg voor de Europese zaak. Samen met publicist Paul Scheffer omschreef hij de Nederlandse desinteresse als een geval van 'achterstallig onderhoud' dat als het aan hem lag moest worden ingehaald. De vergelijking deed het goed in de politieke kringen waar De Beus toe kan worden gerekend, de Partij van de Arbeid. De gedachte werd overgenomen in een verkiezingsprogramma. Wie weet heeft deze aanklacht er mede toe geleid dat de PvdA, samen met GroenLinks en D66, het initiatief nam tot de volksraadpleging om op die manier iets te doen aan de vermeende kloof tussen het Europa van de bestuurlijk elites en de rest van de bevolking.

De ironie wil dat die poging lukte, terwijl mede daardoor de kloof werd verdiept. Eindelijk was het zover. Europa

1. De eerste vDE-Europalezing werd gehouden in 2004 door Erik Jurgens, *De Europese Unie heeft een onparlementair stelsel; terug naar de nationale parlementen!* Amsterdam: vDE, 2005.

werd het gesprek van de dag. Maar naarmate dit gesprek vorderde, raakten steeds meer mensen steeds meer overtuigd het oneens te zijn met het onderwerp van dit gesprek, Europa en zijn verhoopte Grondwet. Deze VDE-Europalezing 2006 van Jos de Beus gaat over deze paradox en over de verwarring die het gevolg is. Hij behandelt de interpretaties en conclusies die hier en elders de ronde doen, om aan het eind zijn eigen positie te markeren. Voor hem geen stap terug naar een stilzwijgende consensus binnen de politieke elite over de Europese politiek. Zijn les van het referendum is dat de Europese Unie dient te integreren in de binnenlandse politiek. Hij roept de politieke partijen op om hun verkiezingsprogramma's kleur te bekennen, en duidelijk te maken wat zij met Europa willen. Hijzelf wil kennelijk dat Europa inzet wordt bij de nationale verkiezingen van 2007.

We zullen zien of hij zijn zin krijgt. De Beus brengt hier zijn standpunt helder onder woorden, maar de les van het referendum kan ook zijn dat, als het volk al moet worden geraadpleegd, dat alleen bij binnenlandse zaken mag gebeuren, terwijl bij Europese en andere buitenlandse zaken de stilzwijgende consensus zo snel mogelijk moet worden hersteld. De Beus prijst het huidige kabinet Balkenende en het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De bewindslieden tonen naar zijn waarneming een open oor voor de mening van de bevolking. Laten we hopen dat het zo is. Op deze plaats wil ik namens het bestuur van de VDE Jos de Beus bijzonder bedanken waar zijn waardevolle lezing. Dat het mag leiden tot een verdieping van het debat.

Paul Kapteyn,
voorzitter

*Sur l'avenir de l'Europe, je ne conclus pas,
je ne prophétise pas, j'interroge'.*

Raymond Aron, *Mémoires*.
Parijs: Julliard, 1983, p. 680.

HET GROTE EUROPESE GEDRANG

HOE NEDERLAND SCHIPPERT TUSSEN EUROPESE SCHAALVERGROTING EN NATIONALISTISCHE TERUGSLAG

De Europese Unie is een machtige organisatie met een boven-nationale bevoegdheid die uniek is in de wereld. Zij heeft een munt, een begroting van miljarden en een greep op vrijhandel en mededinging. Zij werkt als een onderhandelingsmachine van, voor en door natiestaten met een wil tot wederzijdse binding. Deze unie oefent een bijna onverwoestbare aantrekkingskracht uit op naburige landen en begunstigde bedrijven.

Maar het ontgaat bijna niemand meer dat de unie zich in een impasse bevindt. De moeizame uitvoering van het Stabiliteits- en Groeipact; de mislukking van de Lissabon-strategie voor technische vernieuwing en vergroting van concurrentievermogen; de openlijke wering van internationale fusies en overnames in strijd met de Europese gedachte; het ontbreken van een diplomatiek cordon rond Denemarken omwille van de vrijheid van satire (spotprenten). Wie alle voorbeelden van huidige stilstand wil opsommen, begint aan een dagtaak.

Sommigen leggen een verband met de partijpolitieke verlamming in belangrijke hoofdsteden als Parijs, Rome en, in mindere mate Berlijn en Londen. In hoge Europese kringen wordt gesproken van 'wezenlijke betwistbaarheid der internationale democratie', 'leren van fouten' en een 'groeistuijp'. Geen van deze termen raakt de kern. Sinds het omwentelingsjaar 1989 zijn er grootscheepse initiatieven genomen waarmee het Europese handelingsvermogen

werd getoond en tegelijk werd voorbijgeschoten: de liberalisering van de Europese markt, de monetaire eenwording en invoering van de euro, de oostelijke uitbreiding, en de Conventie over de hervorming van Europese instellingen en regels voor besluitvorming.

Inmiddels weten we hoe onverteerd al deze initiatieven zijn. Ze zijn noch verwerkt noch verinnerlijkt door bestuurders en burgers in de lidstaten. Er is een fase van terugslag en anti-Europeanisme aangebroken vol scepsis, verwijt, weerzin, en zelfs regelrechte vijandschap. Europese deskundigen trekken al een vergelijking met de lange stagnatie uit het tijdvak 1965-1985. Amerikaanse critici schrijven thans over Europa als een vasteland van zedelijk uitgeholde, geestelijk uitgeputte en beleidsmatig geblokkeerde samenlevingen. Daar wonen straks alleen nog mensen die niet durven te leven. Concreter: wanneer 75 procent van de huidige Franse jeugd zegt te dromen van een loopbaan als ambtenaar, dan is dat minstens 35 procent te veel.

Nederlandse impasse

Ik richt me op een apart geval van impasse. Dat is de periode van bezinning op het Grondwettelijk Verdrag van Rome (oktober 2004), in het bijzonder de Nederlandse houding in deze periode die bij ons ook wel bekend staat als 'pas op de plaats'. De bezinning werd in de hele unie ingelast toen de Franse en Nederlandse regeringen hun kiezers niet meekregen in de ratificatie en zeven andere regeringen een raadpleging van het volk uitstelden.

Het kabinet en ministerie van Buitenlandse Zaken hebben sinds het referendum van juni vorig jaar bepaald niet stil gezeten. De uitspraak van minister Bot over de dood van een grondwet bleef niet onopgemerkt in het buitenland.

De website www.nederlandineuropa.nl van staatssecretaris Nicolai werd bezocht door honderdduizend burgers, die bereid bleken hun visie op Europa onder woorden te brengen. Het einde van de bezinning komt echter in zicht. Belangrijke politici als Merkel en Sarkozy en belangrijke stromingen als de Europese christen-democraten dringen aan op heropening van de zaak in 2007.

Wat gaan onze eigen politici doen? Zolang mogelijk wachten met een openbaar standpunt volgens de oude logica van onderhandelingen met hun partners over de grens? Of bij wijze van les uit het referendum een voorstel doen dat discussie uitlokt met hun kiezers thuis, vooruitlopend op de verkiezingsstrijd van 2007?

Referendum als keerpunt

Het antwoord op deze vraag hangt af van de uitleg die wordt gegeven aan het referendum van vorig jaar, de eerste landelijke raadpleging in de geschiedenis van het koninkrijk. Was dit een oprisping van een vaderlandse traditie van opstandigheid die niet bijster veel met de verdragstekst en het Nederlandse lidmaatschap als zodanig te maken had maar alles met een stemming van negativisme die bleef hangen na de instorting van het paarse poldermodel? Of gebeurde hier iets fundamenteels op de naoorlogse weg van afscheid van afzijdigheid – de verzoening van Atlanticisme en Europeanisme, iets dat vroeg of laat tot herijking van de Nederlandse koers in Europa zal leiden?

De eerste uitleg klinkt aannemelijk. Er bestaat een massale afkeer van een gezamenlijke arbeidsmarkt voor Nederlanders, Fransen en Polen, om van beweeglijke arbeidskrachten uit Bulgarije, Roemenië en Turkije maar te zwijgen. Dat hangt samen met bekommering van Nederlandse werknemers en zelfstandigen om hun eigen vooruit-

zichten en met verontwaardiging over krimpbeleid van de kabinetten-Balkenende.

Maar de beste wetenschappelijke studies tot dusver, zoals die van de Twentse verkiezingsanalisten Aarts en Van der Kolk, bevestigen vooral de tweede uitleg. Van de tamelijk grote steun van de bevolking voor de Europese Grondwet in 2003 en 2004 bleef uiteindelijk weinig over. Dit kwam door de onhandige campagne van het ja-kamp onder leiding van het kabinet en de vaardige campagne van het nee-kamp onder aanvoering van de Socialistische Partij en de ChristenUnie. De wedloop groeide uit tot een brede maatschappelijke discussie over de Grondwet en het hele Europese project. Het was voor het eerst dat Europa tot leven kwam onder gewone mensen, dus buiten de Nederlandse bovenlaag. De kennis over Europese instellingen en wetten bleek groter dan verwacht en steeg door de uitwisseling van betwiste feiten en de aandacht in verhitte media.

In het debat kwam voor het eerst het Eurosceptische argument bij uitstek op de voorgrond, afgereisd uit het perfide Albion. Dat is het argument dat de unie zich ontwikkelt tot een superstaat in handen van vreemde heersers in Brussel, Luxemburg en Straatsburg. Hun bemoeienis met onze woningbouwverenigingen, dierentuinen, en coffeshops beknot volgens woordvoerders uit het nee-kamp de Nederlandse identiteit en soevereiniteit zonder dat het nieuwe verdrag een noemenswaardig tegenwicht scheidt.

De drijfveren en overwegingen van de nee-zeggere (61,6 procent van de opgekomen kiezers, bijna 40 procent van alle kiesgerechtigden) bleken gemengd maar niettemin herkenbaar en samenhangend. Men had een lage dunk gekregen van de bijdrage van deze Grondwet aan de eigen voorspoed, baan zekerheid, sociale bescherming en veiligheid. Men was evenmin overtuigd geraakt van de bijdrage van de Grondwet aan een aanvaardbaar proces van inte-

gratie dat zowel de zakelijke samenwerking tussen Europese landen als de democratische rechtsstaat in Nederland zelf versterkt.

Grote onderzoeksvragen lijken nog onbevredigend beantwoord. Verdient de alternatieve hypothese over niet-Europese oorzaken van de Europese malaise niet nadere studie? Hoe was deze afgetekende afwijzing mogelijk nadat in 2004 de opkomst bij de verkiezingen van het Europees Parlement voor het eerst was gestegen? Hoe valt de afwijzing te rijmen met het gegeven dat in de maanden en jaren voor 2005 een einde was gekomen aan een trendmatige daling in de publieke opinie ten gunste van de Europese Unie en het Nederlandse lidmaatschap, ingezet aan het begin van de negentigerjaren (Verdrag van Maastricht)?

Dit neemt niet weg dat het wetenschappelijk onderzoek een sterke praktische conclusie rechtvaardigt. Decennia lang bestond er bij de meerderheid van de bevolking een positief of neutraal beeld van Europa. Dat beeld stelde onze politici in staat om betrekkelijk zelfstandig en met behulp van een keur van ambtenaren een Europees beleid te voeren zoals ooit de kolonies werden bestuurd. Europese eenheid werd gesmeed op afstand van het dagelijkse gewoel in het thuisland. Het netwerk van Europese beleidsmakers deed alsof de burgerij niet langer een overwelvende nationale loyaliteit voelde, terwijl de menigte van Nederlandse burgers (en het leeuwedeel van hun volksvertegenwoordigers) deed alsof de Europese overheidslaag nog steeds niet was opgericht.

Het referendum markeert het einde van deze mythe. De toegeeflijke consensus van publiek en electoraat heeft plaats gemaakt voor een kritische kijk en ook voor verdeeldheid. Een niet te verwaarlozen minderheid is tegenstander van Europa geworden.

Kloof of luchtledig?

Het juni-referendum komt uiteraard aan de orde in de lopende discussie over een ongeloofwaardige vertegenwoordiging door partij, parlement en overheid. Is er sprake van een kloof tussen een verraderlijke elite en een benadeelde massa van slachtoffers van mondiaal aandeelhouderskapitalisme en neoliberalisme? Of is veeleer sprake van een luchtledig tussen een onzekere elite die geen leiding geeft en een massa die gewend is aan vrijheid en welstand maar die niet weet waarheen zij zich beweegt?

Op het eerste gezicht wijst het hele Europese dossier op een gelijk van de kloofdenkers.² Een goedkeuring van het Grondwettelijk Verdrag zou in het Nederlands belang zijn, zo oordeelde niet alleen het kabinet en de meerderheid van de Staten-Generaal maar ook het bedrijfsleven, de vakbeweging, de meeste belangengroepen en overlegorganen. De Amsterdamse experts in politieke communicatie Neijens, Van Praag, Van Santen en De Vreese laten zien dat ook de meeste kranten en televisiezenders positief oordeelden, zij het met veel negatieve aandacht voor de (arrogante) stijl van voorstanders. Onder aanvoering van kleinere partijen ter linker- en rechterzijde stonden de meeste referendumkiesers dus tegenover de bovenlaag. De samenstelling van deze tijdelijke tegengroep kende bovendien een oververtegenwoordiging van lager betaalden, lager geschoolden, jongeren en ook vrouwen.

2. Kloofdenkers zijn te vinden onder televisiejournalisten, columnisten, opiniepeilers en, uiteraard, politici links en rechts van het midden met een populistische strategie. Deze groepen hebben een institutioneel belang bij de algemene aanvaarding van het beeld van een democratische kloof. Dit sluit uiteraard niet uit dat de politieke wetenschap na grondig onderzoek tot de conclusie zou kunnen komen dat deze groepen gelijk hebben met hun visie op de Nederlandse en Europese politiek sinds de negentigerjaren.

Van degenen die in 2003 PvdA, GroenLinks, CDA, VVD en D66 stemden, wezen achtereenvolgens 63, 63, 49, 48 en 37 procent de Grondwet af. Tegenover deze vaandelvlucht stond een naleving van de partijlijn van minstens driekwart bij de sceptische partijen SP, LPF, ChristenUnie en SGP. Populistische bezwaren tegen Europese regenten en Haags medebewind in een 'ziellose unie' (Fortuyn) weerklonken al wat langer in afnemend vertrouwen onder alle delen van het publiek in Europese plannen, afspraken en idealen. En een laatste bewijs van de kloof: alle officiële stukken van de overheid bevatten sombere passages over een gebrek aan betrokkenheid van de burgerij bij het Europese gebeuren, terwijl twee grote partijen (PvdA, CDA) onlangs discussie-nota's hebben gemaakt die uitdrukkelijk bedoeld zijn om de Europese koers te verleggen en zo de band met hun achterban in Europese aangelegenheden te herstellen.

Toch biedt het kloofbeeld geen toereikende verklaring. De populaire klacht over kosten van de unie is een reactie op de klacht van Haagse rekenmeesters en ministers van financiën over het Nederlandse netto-betalerschap. Iets soortgelijks geldt voor de kritiek op het opportunisme van grote lidstaten en het geruzie van mannen als Berlusconi, Blair, Chirac en Schröder ('met dergelijke vrienden heeft Nederland geen vijand meer nodig'). De neiging om Europa als economisch project te zien is algemeen. Het is dan een gezelschapsspel van politici en kiezers om samen te klagen over het Europese speelveld en zijn spelregels bij tegenvallende ontwikkelingen (dure euro, uit de pan rijzende subsidies, matige toename van export). Het blijft voor Nederlanders moeilijk de handelsgeest even te vergeten en Europese integratie te begrijpen als politiek antwoord op machtsverschuiving richting de Verenigde Staten of het Verre Oosten.

Op de Hilversumse avond van de referendumuitslag deelden winnaars en verliezers in een zichtbare radeloos-

heid – gemodereerd door onnozele journalisten die kennelijk enkele avonden daarvoor het vakmanschap van het Franse station TV5 hadden gemist. Er werd vroom geroepen om een ‘nationale Europa discussie’. Die discussie is snel weer afgeblazen bij gebrek aan een omlinjnde inzet. Maar er is nog steeds een overdaad aan pogingen van ministeries en partijen om in rechtstreeks contact te treden met elke afzonderlijke Nederlander en haar of zijn Europese hartslag vrijwel permanent op te nemen. En dan een laatste relativisering van de Europese kloof. Keer op keer blijkt uit onderzoek dat zowel politici als kiezers de voorkeur geven aan een behoedzame en selectieve integratie. Oude Europese taken als landbouwbeleid en regionaal beleid moeten worden teruggebracht. Nieuwe taken als milieubescherming, misdaadbestrijding, defensie en asielbeleid dienen vorm te krijgen.

De kritische econoom Nicolas Baverez verklaart het Franse nee tegen de Grondwet uit schijnhervormingen en ‘een luchtbel van leugens en demagogie’ die door links en rechts wordt geblazen sinds de eerste crisis van de nationale verzorgingsstaat midden zeventigerjaren (*NRC Handelsblad* 30 maart). Het Nederlandse nee heeft een andere achtergrond, omdat Nederlandse politici meestal een doeltreffend compromis over hervormingen weten te sluiten.

Wat men de Nederlandse regerende klasse wel mag verwijten is dat ze de mensen in het land nooit heeft voorbereid op de onvermijdelijke overgang van een bevoorrechte Nederlandse plaats in de kleine EEG van zes landen naar een minderheidspositie in een grote EU met vijfentwintig landen of meer. Uit onderzoek van de Amsterdamse politicoloog Pennings en mijzelf blijkt dat politieke partijen het Europese thema in hun verkiezingsprogramma’s tussen 1960 en 2003 stelselmatig hebben onderbelicht en dat dit pas onlangs een beetje is veranderd.³ Ze hebben daardoor

3. Terwijl de aandacht voor Europese gebeurtenissen in kranten als het

een vacuum laten ontstaan dat door onvoorziene uitdagers (Fortuyn, Marijnissen, Rouvoet, Wilders) wordt gevuld en dat aanleiding geeft tot een schreeuw om meer zinvolle en representatieve politiek ter beheersing van Europese eenwording. Met de populistische correctie hebben de initiatiefnemers van het referendum nooit rekening gehouden. De kamerleden Dubbelboer (PvdA), Karimi (GroenLinks) en Van Ham (D66) waren in de ban van democratische gezindheidsethiek en een wensdenken over de solidaire, schone en civiele ruimte van Europa.

Consequente politisering

Naar aanleiding van eensgezinde adviezen van de Raad van State en een stoet andere eerbiedwaardige raden, heeft het kabinet intussen een weloverwogen keuze gemaakt voor tijdige politisering op eigen grondgebied. Het idee is dat het politieke moment in de Europese besluitvorming voortaan zo vroeg mogelijk wordt gekozen door verantwoordelijke ministers, het kabinet als geheel en het parlement.

Op dat moment krijgen politieke overwegingen voorrang. Zijn er grensoverschrijdende problemen en geschillen die vragen om Europees optreden? Zo ja, worden de vruchten van dit optreden geplukt door beleid op Europese schaal of door beleid op Nederlandse schaal? Is een verbindend besluit echt nodig voor Europees optreden? Gebeurt dat op-

Algemeen Dagblad, de *Leeuwarder Courant*, de *Telegraaf* en de *Volkskrant* in de periode 1990-2002 aanzienlijk was en ook groeide op het gebied van Europese integratie (op deelgebieden zoals monetair beleid en landbouwbeleid is het beeld meer gedifferentieerd). Kranten lijken dus meer bezig met de EU dan vaak wordt gedacht en ook meer gericht op de EU dan campagnevoerende politieke partijen.

treden zo eenvoudig mogelijk met voldoende gelegenheid voor zorgvuldige uitvoering met de Nederlandse maat?

Ik zie de voordelen van deze aanpak voor bestrijding van Europese regelzucht en voogdij. Ook verdwijnt het excuus van lieden die ondernemer willen spelen in de Nederlandse non-profitsector dat ze niet van de Europese regels op de hoogte waren en dat de Europese Commissie gemeen doet tegen kleine landen. Tijdig beraad bevordert dat de vertraging wordt teruggebracht die het gevolg is van afstand tussen Europese afspraken en uitvoering door betrokken doch afwachtcnde ministeries en lagere overheden (het recente probleem van de onuitvoerbaarheid van nieuwe milieukwaliteitsnormen). Tijdig beraad brengt enig herstel van het primaat van politiek, de rol van parlementariërs en partijen, alsmede de vertrouwensband met kiezers.

Maar deze hele politisering wordt een vlucht in bewerkelijke procedures als partijleiders tegenstellingen blijven mijden. De vrees voor de kiezer op drift is dan kennelijk kleiner dan de vrees voor teloorgang van controle, van eenheid van regeringsbeleid (of van eendrachtige oppositie daartegen) en van de externe onderhandelingspositie van Nederland.

Het referendum heeft eens te meer duidelijk gemaakt dat Nederlanders niks zien in het klassieke federale gemeenbest met presidentiële verkiezingen, een Eerste Kamer van afgevaardigden van nationale regeringen en een Tweede Kamer van vertegenwoordigers van Europese volken. Maar welke uitweg uit de vervlochten (Europese, internationale, Nederlandse) impasse biedt dan wel perspectief? Welke zinnige keuzemogelijkheden dienen politieke leiders aan ons allemaal voor te houden?

Het manifest *Klare wijn* van de Groep Wilders/Partij voor de Vrijheid (maart 2006) wijst met zijn principiële benadering in de goede richting. Wilders is tegen elk verdrag dat een politieke unie zou vestigen. Hij wil enkel een lichte

regulering van de interne markt. Er moet een uitvoerende instantie komen ten behoeve van Europese regeringsleiders en vakministers die zelf weer onder toezicht staan van nationale parlementen. De Europese Commissie en het Europees Parlement worden ontmanteld. Het Europees Hof van Justitie wordt overigens gespaard, hoewel diens vermaledijde activisme toch een conservatief stokpaard is.

Hierop zouden partijen als de LPF en de ChristenUnie moeten reageren als het ze ernst is met hernationalisering. De SP zou op haar beurt moeten uitwerken hoe een Noors of Zweeds scenario van volledige of gedeeltelijke uittrekking bijdraagt tot behoud van de traditionele verzorgingsstaat.

Voor de grote gevestigde partijen (CDA, PvdA, VVD) ligt het niet anders. Zij zouden een eigen voorstel over de Nederlandse essentialia en 'rode lijnen' in een nieuw Europees verdrag moeten opnemen in hun respectieve verkiezingsprogramma's, die momenteel worden geschreven. Langs deze weg wordt Europa een normaal onderdeel van debat, strijd en schikking in de Nederlandse consensusdemocratie.

Europeanisering zonder illusies

De Nederlandse pas op de plaats was bedoeld als deelname aan een bredere bezinning maar verwordt langzamerhand tot een onvruchtbaar bestanddeel van de impasse. De vraag rijst of Nederlandse gezagsdragers en denkbelden nog wel een factor zijn in de dringende hervorming van de Europese bestedingen en regelingen. Alles wat de toch al gezagsloze commissie-Barroso bedenkt, wordt meteen afgeschoten (een hoger budget, een fonds voor aanpassing aan de globalisering, een Europees Technologisch Instituut). Wie doorbreekt de holle wisselwerking tussen Eurobabbelaars en Euro-cynici? Wie kijkt vooruit en geeft uit-

sluitsel over nieuwe lidstaten, bezigheden, structuren voor besluitvorming en machtsbalansen?

Ikzelf verdedig een realistisch federalisme, zonder illusies. De werkelijkheid gebiedt dat Nederlandse politici steun vragen voor bescherming van nationale beleidsruimte (belastingheffing, gezondheidszorg, sociale zekerheid, onderwijs, pensioenen), kortere verbinding tussen Brussel en Den Haag, soepele integratie (Nederland hoeft niet met elke voorhoede van lidstaten mee te doen) en tastbare Europese resultaten op gebieden waar de burgerij daadkracht wenst, zoals terreurbestrijding en aanpak van illegale immigratie.

Maar de werkelijkheid is ook organisch, zoals Thorbecke het eens uitdrukte in een befaamd gezegde over de evolutie van algemeen kiesrecht: 'Het beginsel ten deele verwezenlijkt, tracht naar gehele verwezenlijking'. Politici zullen hun achterban moeten voorhouden dat ooit de unie de hele Balkan zal omvatten en tot de grens met Rusland zal reiken. Ze moeten streven naar een tamelijk substantiële Europese centralisatie binnen het beperkende kader van universeel recht en democratische openbaarheid: handel, mededinging, regulering van landbouw en visserij, milieustandaarden, hulp voor arme regio's, de interne markt (waaronder energie en vervoer), vrije beweging, grensbewaking, en een gezamenlijk buitenlands beleid. Die politici moeten ook de grenzen van nationaal vetorecht aangeven naast het welbegrepen nationale eigenbelang bij samenwerking op gebieden als onderzoek & ontwikkeling en aanschaf van militair materieel.

De vrienden van de open samenleving die vandaag nog aan Europa beginnen, moeten haar ook afmaken. Zij pijnigen de huidige unie om de toekomstige unie te verstevigen.

Geraadpleegde literatuur

- Kees Aarts en Henk van der Kolk (red.), *Nederlanders en Europa. Het referendum over de Europese Grondwet*. Amsterdam: Bert Bakker, 2005.
- Adviesraad Internationale Vraagstukken, *De EU en de band met de Nederlandse burger*. Den Haag, Briefadvies nr.10, 2 december 2005.
- Anker Solutions, *Kom maar naar de camping! Tijd voor een reality check*. Amsterdam, september 2005 (Eindrapport focusgroepen Buitenlandse Zaken).
- Jos de Beus, 'The European Union as Community. An Argument about the Public Sphere in International Politics', in Paul van Seters (red.), *Communitarianism in Law and Society*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2006.
- Jos de Beus en Jeannette Mak, *Nederland europeaniseert ...maar niet van harte*. Amsterdam: University Press, 2007.
- Jos de Beus en Paul Pennings, 'Europeanisering van de Nederlandse politiek', in G. Voerman (red.), *Jaarboek 2005*. Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 2006.
- CDA, *Europa Manifest, Verder met Europa*. Discussienota, 9 maart 2006.
- Centraal Planbureau, Sociaal en Cultureel Planbureau, *Europese tijden, De publieke opinie over Europa & Arbeidstijden, vergeleken en verklaard*. Den Haag, september 2005 (Bijlage bij de Staat van de Europese Unie 2006).
- Centre for European Reform, *EU 2010: A Programme for Reform*. Brussel, februari 2006.
- Eurobarometer 61, *National Report The Netherlands*. Brussel, Lente 2004.
- Financial Times*, 'Special Report The Future of Europe', vrijdag 27 januari 2006.
- Flash Eurobarometer, *The European Constitution: Post-referendum Survey in the Netherlands*. Brussel, juni 2005.
- Gemengde Commissie 'Sturing EU-aangelegenheden' (Commissie Van Voorst tot Voorst), *Eindrapport*. Den Haag, Programma Andere Overheid Rijksbrede Takenanalyse, 7 juni 2005.
- Joop J.M. van Holsteyn en Josje M. Den Ridder, *Alles blijft anders. Nederlandse kiezers en verkiezingen in het begin van de 21^e eeuw*. Amsterdam: Aksant, 2005.
- 'Het is nu shocktherapie of niks', Interview met Nicolas Baverez, *NRC Handelsblad*, 30 maart 2006.
- Philip van Praag et al., *Het referendum over de Europese Grondwet: De*

- kwaliteit van het publieke debat*. Amsterdam: Amsterdam School of Communications Research, december 2005.
- Alfred Pijpers, *Europese politiek in Nederlands vaarwater*. Assen: Van Gorcum, 2005.
- PvdA, *Europa: Vertrouwen herwinnen*. Discussienotitie, oktober 2005.
- Raad van State, *Advies over de gevolgen van de Europese arrangementen voor de positie en het functioneren van de nationale staatsinstellingen en hun onderlinge verhouding*. Den Haag, 15 september 2005 (Kamerstukken II 2005/06 29993, nr.22)
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Hart voor Europa, de rol van de Nederlandse overheid*. Den Haag, Advies 27, september 2003.
- Raad voor het Openbaar Bestuur, *Nationale coördinatie van EU-beleid: een politiek en proactief proces*. Den Haag, december 2004.
- Hans Vollaard en Bartho Boer (red.), *Euroscopsis in Nederland*. Utrecht: Lemma, 2005.

VERSCHEENEN IN DE SERIE VDE-EUROPALEZINGEN:

1. Erik Jurgens, *De Europese Unie heeft een onparlementair stelsel: terug naar de nationale parlementen!* VDE-Europalezing 2004, EON Pers Amstelveen in samenwerking met de VDE, 2005
2. Jos de Beus, *Het grote Europese gedrang. Hoe Nederland schippert tussen Europese schaalvergroting en nationalistische terugslag.* VDE-Europalezing 2006, EON Pers Amstelveen in samenwerking met de VDE, 2006.

U kunt lid worden van de VDE. Leden krijgen *Euforum*, een informatief en opiniërend tijdschrift, toegestuurd.

ANDERE PUBLICATIES

- Ernst John Kaars Sijpesteijn, Jacek Magala (red.), *Het volk en Europa. Boek van Grieven.* Amsterdam: VDE, 2003.
- Ernst John Kaars Sijpesteijn (red.), *Het volk en Europa. Grenzen aan Europa.* Amsterdam: VDE, 2004.
- Anna van Bodegraven, Peter van Deutekom, Hans Groen en Ernst John Kaars Sijpesteijn (red.), *De waarde van Europa. 25 meningen over de EU.* Met een woord vooraf van Jan Peter Balkenende. Wormer: Inmerc BV, in samenwerking met de VDE, 2005.
- Jan Willem Sap, *De instellingen en de Europese Grondwet. Tekst en commentaar.* Amstelveen: EON Pers, 2006.

Dank aan het QBDBD-bestuur (Stef Floris, Walter Goncalves Sobral, Sabine de Jong, Kwame Agyapong-Ntra, Roxanne van Vliet, Brigitte Voorn) en de lezingcommissie (Lisa Jie Sam Foek, Michel Spliet, Elif van de Voorde) voor de onmisbare hulp bij de organisatie (www.qbdbd.com).

